

კლასტერი – ეკონომიკის ახალი ფენომენი

თენგიზ ცაბარეიშვილი
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ეკონომიკაში ისეთი ახალი სტრუქტურის ფორმირების საკითხი, როგორიც არის კლასტერი. მასში ნათქვამია, რომ კლასტერი არის ისეთ საწარმოთა ერთობლიობა, რომლებიც თავიანთი ფუნქციებით ავსებენ ერთმანეთს. კლასტერის წევრები მჭიდრო კავშირში და მჭიდრო ურთიერთქმედებაში არიან. მათი ინტერესებიც საერთოა. ამიტომ ეს კავშირი უფრო მტკიცეა და სინერგიული ეფექტის მომტანიც, ვიდრე დარგი. კლასტერებმა უნდა შეცვალონ დარგები.

სტატიაში ყურადღება გამახვილებულია კლასტერის უპირატესობებზე და ჩამოყალიბების პირობებზე. არის მსჯელობა საქართველოში კლასტერების შექმნაში სახელმწიფოს ინიციატივებზე. განსაკუთრებით ხაზგასმულია კლასტერების საჭიროება სოფლის მეურნეობაში და მშენებლობაში.

საკვანძო სიტყვები: კლასტერი, ელემენტები, ერთობლიობა, გეოგრაფიული რეგიონი, კონცენტრაცია, მოდელი.

შესავალი

გლობალიზაციამ ეპოქალური მნიშვნელობის პრობლემების წინაშე დააყენა ეროვნული ეკონომიკები და მათი შემადგენელი ეკონომიკური სუბიექტები. ერთ-ერთი და შეიძლება ითქვას ყველაზე ფუნდამენტური პრობლემა არის მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტული უპირატესობების მოპოვება. აღმოჩნდა, რომ ეკონომიკის დარგობრივ მოწყობას ამ უპირატესობების შექმნა არც მთლიანად ეროვნული ეკონომიკისთვის შეუძლია და, არც მისი ბიზნეს-სუბიექტებისთვის. ცნობილი მეცნიერები ამ პრობლემის გადაჭრის გზად ეკონომიკაში დარგების ნაცვლად კლასტერების შექმნაში ხედავენ. ამ მიმართულებით მსოფლიოში უკვე აქტიური კვლევები მიმდინარეობს. ბევრგან – იტალია, გერმანია და სხვა ქვეყნები, პარტიკულადაც შეიქმნა კლასტერები. საქართველოში ამ მიმართულებით არც თეორიულ და არც პრაქტიკულ დონეზე არაფერი კეთდება.

1. კლასტერის ზოგად-თეორიული დახასიათება.

ტერმინი „კლასტერი“ ინგლისური წარმოშობის სიტყვაა და ითარგმნება, როგორც ჯგუფი, მტევანი. მართალია ეკონომიკაში ეს ტერმინი და მისი სახით შექმნილი სტრუქტურა ახალია, მაგრამ სხვა მეცნიერებებში მას

დიდი ხანია, რაც იყენებენ. მაგალითად, ასტრონომები კლასტერს უწოდებენ ვარსკვლავების ჯგუფს, გალაქტიკების ჯგუფს, მუსიკოსები – სიმღერაში მრავალხმიანობას, ქიმიკოსები – ქიმიური შენაერთების კლასს, ლინგვისტები – მონათესავე ენების ჯგუფს და ა. შ.

მაშასადამე, კლასტერი არის რაღაც ელემენტების დაჯგუფება, ერთობლიობა. ეს ისე არ უნდა გავიგოთ, რომ ნებისმიერი ელემენტი გამოდგება კლასტერის შესაქმნად, რაც თქმა უნდა არაა. ეს ელემენტები ერთმანეთთან უნდა იყონ დაკავშირებული არსობრივად. ისინი ერთმანეთს უნდა სჭირდებოდნენ, თანაც ერთ არეალში უნდა არსებობდნენ.

თანამედროვე მეცნიერ-ეკონომისტები აყენებენ საკითხს იმის შესახებ, რომ კლასტერმა ჩაანაცვლოს დარგი. ისინი ასაბუთებენ, რომ რადგან დარგი ერთგვაროვან საწარმოთა გაერთიანებაა, კლასტერი კი ტექნოლოგიურად ურთიერთდაკავშირებულ საწარმოთა გაერთიანებაა, ამდენად კლასტერში ურთიერთდაპირისპირება არ არსებობს, პირიქით ყველა ისინი საბოლოო შედეგით არიან დაინტერესებულნი და ერთმანეთის მუშაობას მაქსიმალურად უწყობენ ხელს. მეცნიერები ბარათაშვილი ე. ფარესაშვილი ნ. და აბრალავა თ. თავიანთ წიგნში – „ბიზნესის მართვის კლასტერული პოლიტიკა“ სწორედ იმას აღნიშნავენ, რომ „ტექნოლოგიების, ლოჯისტიკის, სატრანსპორტო საშუალებების

ის განვითარებამ გამოიწვია ის, რომ ინფორმაციის გადაცემა, ფულის ნაკადების მოძრაობა პრაქტიკულად წამიერი გახდა, ტვირთის ტრანსპორტირება კი – იაფი და სწრაფი. ამასთან დაკავშირებით, კონკურენტებთან შედარებით უპირატესობების მოპოვებისა და შენარჩუნების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი ხდება არა მხოლოდ ინოვაცია და განათლება, არამედ საწარმოებს შორის კავშირი, რასაც სწორედაც უზრუნველყოფს კლასტერი” [ბარათაშვილი ე., ფარესაშვილი ნ., აბრალავა თ., 2012, გვ. 74]. ასე რომ, კლასტერი საწარმოთა მექანიკური გროვა კი არ არის, არამედ ტექნოლოგიურ კავშირში მყოფ საწარმოთა ერთობლიობა, მათი ურთიერთშემაჯავებელი ჯგუფი.

ეკონომიკაში კლასტერის ცნება პირველად მ. პორტერმა შემოიღო. კლასტერის პორტრესული განმარტება ასეთია [ჩიბბაძე I., I., 2003, გვ. 57]: „კლასტერი ეს არის განსაზღვრულ დარგებში გეოგრაფიული ნიშნით კონცენტრირებული ურთიერთდაკავშირებული კომპანიების, სპეციალიზებული საქონლის მომწოდებლების, მომსახურების მომწოდებლების, შესაბამის დარგებში მომუშავე ფირმების, ასევე მათ საქმიანობასთან დაკავშირებული ორგანიზაციების ჯგუფები (მაგალითად, უნივერსიტეტები), რომლებიც კონკურენციას უწევენ ერთმანეთს, მაგრამ იმავდროულად ეწევიან ერთობლივ საქმიანობას“. სწორედ ასეთი ურთიერთქმედება დამატებით მოგებას აძლევს თითოეულ შემადგენელ საწარმოს და სტიმულს აძლევს კლასტერში მათ შემდგომ ფუნქციონირებას.

ეკონომიკის კლასტერული განვითარება ეს არის ბიზნესის განსაზღვრული ინსტრუმენტი. საბაზრო ეკონომიკაზე ორიენტირებული საზოგადოება თავის მეურნე სუბიექტებისთვის საქმიანობის წესებს აყალიბებს. მოცემული წესების ფარგლებში არსებული კლასტერი, სხვა არა არის რა, თუ არა განსაზღვრული სახით ორგანიზებული სივრცე, რომელიც წარმატებით განვითარების საშუალებას აძლევს მსხვილ ფირმებს, მცირე საწარმოებს, მომწოდებლებს, კვლევით ცენტრებს და სხვებს. ამასთან, მნიშვნელოვანია ისიც, რომ როგორც ამას გვისაბუთებს ნ. ლარიონოვა „კლასტერში უპირველესად მიიღწევა სინერგიული ეფექტი, რადგანაც კონკრეტული საწარმოების მონაწილეობა მასში ურთიერთმომგებიანი ხდება“ [Ларионова Н., 2007, №1, часть 2, გვ. 48].

კლასტერების წარმოშობის სამი მიზეზი არსებობს:

➤ პირველი მიზეზი დაკავშირებულია კომპანიების მიერ ხარჯების ეკონომიასთან, რომელ-

იც მიიღწევა მათ მიერ რესურსების საერთო სარგებლობით.

➤ მეორე მიზეზი უკავშირდება ბიზნესისთვის საჭირო საქონლის და მომსახურების გეოგრაფიულ სიახლოვეს, რაც უზრუნველყოფს მიწოდების სისწრაფეს და აქედან გამომდინარე მის სიიაფეს.

➤ მესამე მიზეზი ის არის, რომ ერთ ადგილზე ფირმების კონცენტრაცია ხელს უწყობს ფარული ცოდნის, ანუ იმ ცოდნის და გამოცდილების გავრცელებას, რომლის ფორმალიზება და გადაცემა ადვილი არ არის და, რომელიც მათ მატარებელ ადამიანებთან არის მიჯაჭვული.

კლასტერებისთვის დამახასიათებელია 12 მახასიათებელი, აქედან 5-ნიშანი განვითარებულ კლასტერებს ახასიათებთ. ესენია:

1. კონკურენტუნარიანი საწარმოების არსებობა;
2. გეოგრაფიული კონცენტრაცია და სიახლოვე;
3. მონაწილეთა ფართო წრე;
4. კლასტერის მონაწილეებს შორის კავშირი და ურთიერთქმედება;
5. კლასტერების განვითარებისთვის პირობების არსებობა.

კლასტერების განვითარების საკვანძო პირობაა მასში კონკურენტუნარიანი საწარმოების არსებობა. მათ კონკურენტუნარიანობის კრიტერიუმად განიხილება შრომის მწარმოებლურობის შედარებით მაღალი დონე, პროდუქციის და მომსახურების ექსპორტის მაღალი დონე და საერთოდ საქმიანობის მაღალი ეკონომიკური მაჩვენებლები.

მეორე მახასიათებელი – გეოგრაფიული კონცენტრაცია ასევე მნიშვნელოვანი ნიშანია. კლასტერის მონაწილენი ერთმანეთთან გეოგრაფიულად ახლოს არიან განლაგებულნი და აქვთ ურთიერთქმედების აქტიური შესაძლებლობა. გეოგრაფიული სიახლოვე არ ნიშნავს იმას, რომ ყველა მონაწილე ერთ ქალაქში არსებობდეს. ისინი ქვეყნის შიგნით უნდა იყვნენ, თუნდაც მის სხვადასხვა რეგიონში.

მესამე მახასიათებელი – მონაწილეთა ფართო წრე იმას გვიჩვენებს, რომ კლასტერში მოხვდეს ყველა საწარმო და დაწესებულება, რომლებიც ერთმანეთს ემსახურებიან ან ნედლეულის მიწოდებით, ან მომსახურების გაწევით, ან ცოდნის გადაცემით და ა. შ. მონაწილეთა რაოდენობა ლიმიტირებული არ არის. მათი რიცხვი დამოკიდებულია კლასტერის სპეციალიზაციაზე.

მეოთხე მაჩვენებელი – კლასტერის მონაწი-

იღეთა შორის კავშირი იმას ნიშნავს, რომ მასში უნდა გაერთიანდნენ მხოლოდ ურთიერთმოსარგებლე ორგანიზაციები. ეს გამოიწვევს სინერგიულ ეფექტს.

მეხუთე მაჩვენებლის – კლასტერების განვითარების პირობების არსებობა, – ისე უნდა გავიგოთ, რომ თუ გეოგრაფიულ რეგიონში არ არსებობს გარკვეული პირობები, იქ კლასტერი ვერ შეიქმნება. კერძოდ, საჭიროა ყველანაირი ინფრასტრუქტურის არსებობა – ბანკები, სატრანსპორტო ქსელი, კავშირგაბმულობის ქსელი და სხვა.

2. კლასტერული მოდელები და მათი როლი რეგიონის ეკონომიკაში

რეგიონის ეკონომიკაში კლასტერები ასრულებენ ზრდის პოლუსის როლს. კლასტერების უპირატესობები, ქართველი მეცნიერი ე. სეფაშვილის აზრით, ძირითადად გამოიხატება „საქონლის მწარმოებლების, ნედლეულის მიმწოდებლების და მყიდველების კონცენტრაციაში და ამ გზით დანახარჯების შემცირებაში, განთავსების ტერიტორიის ეფექტურად გამოყენებაში, წარმოებული საქონლის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაში, კერძო და სახელმწიფო სექტორის პარტნიორობაში (ცოდნის გაერთიანებაში), დეპრესირებული ტერიტორიების განვითარების დაჩქარებაში და სხვა“ [სეფაშვილი ე., 2008, გვ. 25].

ამჟამად ცნობილია კლასტერების 6-მოდული [მესხია ი., გველესიანი ე., 2010, გვ. 106-107]. ესენია:

➤ შოტლანდიური მოდელი (იგი ითვალისწინებს მსხვილი კომპანიის არსებობას, რომელიც გამოდის კლასტერის ბირთვის როლში, რომლის ირგვლივაც ერთიანდებიან სხვა მცირე, საშუალო და მსხვილი ფირმები;

➤ იტალიური მოდელი. იგი გულისხმობს მრავალრიცხოვანი მცირე ფირმების ერთობლიობას, რომლებიც გაერთიანებული არიან სხვადასხვა ასოციაციებში კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიზნით. კლასტერების იტალიური მოდელის გამოყენება ხდება იმ შემთხვევაში, როდესაც იწარმოება არამაღალი ტექნოლოგიური დონის პროდუქცია, რომლისთვისაც დამახასიათებელია მოთხოვნის ცვალებადობის და დიფერენციაციის მაღალი ხარისხი;

➤ იაპონური მოდელი. იგი გულისხმობს ლიდერი, მასშტაბური მწარმოებელი ფირმის ირგვლივ მიმწოდებელთა ინტეგრაციას. ასეთი მოდელი მისაღებია ტექნოლოგიურად რთული პროდუქციის წარმოების პირობებში ამ შემთხვევაში აქცენტი აღებულია მასშტაბურ წარმოებაზე, რომელიც საჭიროებს მაღალ მუდმივ დანახარჯებს და რომელთა ამოგება შესაძლებელია მხოლოდ დიდი რაოდენობით გაყიდვის პირობებში;

➤ ფინური მოდელი გულისხმობს ინოვაციის მაღალ დონეს, რომელიც მიიღწევა მძლავრი სამეცნიერო გამოკვლევებისა და განვითარებული განათლების სისტემით;

➤ ჩრდილო-ამერიკული მოდელისთვის დამახასიათებელია აშკარად გამოხატული კონკურენცია კლასტერში შემაჯავალ საწარმოთა შორის;

➤ ჩინურ-ინდური მოდელი გულისხმობს კლასტერის ფორმირებაში სახელმწიფოს წამყვან როლს. ამ მოდელით მუშაობისას ძირითადი აქცენტი კეთდება უცხოურ ინვესტიციებზე. ინვესტორებს შემოაქვთ თანამედროვე ტექნოლოგიები.

დარგების ევოლუციის პროცესი ნებისმიერ ქვეყანას, კერძოდ კი საქართველოს, მიიყვანს დარგების დაშლამდე და კლასტერების წარმოქმნამდე. ჩემის აზრით, ჩვენთან სასურველია კლასტერების ფორმირების ჩინურ-ინდური მოდელის გამოყენება, ანუ კლასტერების ფორმირებაში სახელმწიფოს ლიდერობა. საქმე ისაა, რომ ბუნებრივი მიმდინარეობით კლასტერების ჩამოყალიბებას შეიძლება ათეული წლები დასჭირდეს. ეს კი მეტად შეაფერხებს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას. ამიტომ საქართველოს მთავრობამ თვითონ უნდა მოჰკიდოს ამ საქმეს ხელი.

ამ მიმართულებით მეტად მიზანშეწონილია ინოვაციურია კლასტერის შექმნა. აქ მოხდება ახალი იდეების, ტექნოლოგიების და ინოვაციების კონცენტრაცია და გავრცელება მეტად ორგანიზებულიად. ასეთი კლასტერი ინოვაციებს გადასცემს ერთი სუბიექტიდან მეორეზე და ამ გზით ანუ ინოვაციური გარღვევით საქართველოს ეკონომიკა მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტუნარიანი გახდება. რაც შეეხება კლასტერებს დარგობრივ ჭრილში, ალბათ საქართველოსთვის მისაღებია პირველ რიგში სოფლის მეურნეობის და სამშენებლო კლასტერების განვითარება. სასოფლო-სამეურნეო კლასტერები იმიტომ, რომ საქართველოში ყველა პირობაა სოფლის მეურნეობის ასაყვავებლად, მშენებლობის კლასტერები კი იმიტომ, რომ საქართველოს ქალაქებში დიდი მოთხოვნილებაა სამშენებლო პროდუქციაზე (საცხოვრებელ და კომერციულ ფართობებზე).

სასოფლო კლასტერები თავდაპირველად უნდა გაიხსნას კახეთის და შიდა ქართლის რეგიონებში. მათ შორის კახეთის რეგიონში – მევენეობაში.

ნახეობა-მეღვინეობის კლასტერი, შიდა ქართლში კი მეხილეობა – ხილის წვენების კლასტერი. ორივე ეს რეგიონი დღესვე მზადაა ამისთვის.

რაც შეეხება სამშენებლო კლასტერს, იგი მიზანშეწონილია ჩამოყალიბდეს ქ. თბილისში, ბათუმში და ქუთაისში. ამ ქალაქებში სამშენებლო ორგანიზაციებიც არიან კონცენტრირებული და ინფრასტრუქტურაც არსებობს.

რადგან კლასტერს კავშირი უნდა ჰქონდეს უნივერსიტეტთან ან კვლევით ინსტიტუტთან, სამივე ამ ქალაქში ეს შესაძლებელია, რადგან სამივეგან არსებობს უნივერსიტეტები.

მსოფლიოში კლასტერების ჩამოყალიბების არც უნივერსალური წესი არსებობს და არც უნივერსალური სტრუქტურა. ამიტომ საქართველოში ჩამოყალიბებულ კლასტერებს შეიძლება განმასხვავებელი ნიშნებიც ჰქონდეს.

კლასტერი როგორც ახალი ეკონომიკის ახალი სტრუქტურა, მეცნიერ-ეკონომისტებს შორის მძაფრი დისკუსიის საგანია. ამის მიუხედავად, აშკარაა, რომ დღეს ტრადიციული დარგები მოიშალა. დარგი როგორც გაერთიანება, ერთგვაროვან სუბიექტთა ჯგუფი იყო. მშენებლობასთან მიმართებაში ეს იყო სამშენებლო ფირმების გაერთიანება. ასეთ დროს, სამშენებლო ორგანიზაციას გაერთიანება და კავშირი, სჭირდება არა თავის მსგავს ორგანიზაციასთან, არამედ საშენ მასალების და სამშენებლო ტექნიკის მომწოდებლებთან, ბეტონის და რკინაბეტონის მომწოდებლებთან, ბანკებთან, საპროექტო ორგანიზაციებთან, სამეცნიერო ორგანიზაციებთან, სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციებთან და ა.შ. ასეთ კავშირებს ფრაგმენტულად და ნაბიჯ-ნაბიჯ (საჭიროების მიხედვით) ისინი ამყარებენ კიდევ. მაგრამ მას არა აქვს სისტემური ხასიათი და ორგანიზებული ფორმა. ამასთან, ასეთი წესით კლასტერების ჩამოყალიბებას წლები დასჭირდება, რაც დაახ-

არალებს ქვეყანას. ამიტომ როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მიმაჩნია, რომ ეს პროცესი სახელმწიფომ უნდა მართოს. არსებობს მოსაზრება, რომ საბაზრო ეკონომიკის დროს ფირმების საქმიანობაში სახელმწიფო არ უნდა ჩაერთოს. ჩემი აზრით, ქვეყანაში, რომელიც ეხლა გადადის საბაზრო ეკონომიკაზე, კერძოდ, საქართველოში, ეკონომიკის რეორგანიზების კარდინალური საკითხები ქვეყნის მთავრობის ინიციატივით უნდა გადაწყდეს. ასეთი საკითხია სწორედ კლასტერების ჩამოყალიბება.

დასკვნა

კლასტერის ფენომენს კვლევა და ეკონომიკის კლასტერიზაცია მსოფლიოს რიგ ქვეყნებში უკვე დაიწყო. ეკონომიკაში ისინი შეცვლიან დარგებს, რომლებიც ერთგვაროვან ორგანიზაციათა გაერთიანებებია. მათგან განსხვავებით კლასტერი არის არაერთგვაროვანი, მაგრამ ურთიერთსაჭირო და ურთიერთშემავსებელ საწარმოთა და ორგანიზაციათა გაერთიანება, მასში ერთიანდებიან ძირითადი მწარმოებლები, ნედლეულის მომწოდებლები, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები, კვლევითი და სასწავლო ცენტრები და სხვა. მათი გაერთიანება ხდება განსაზღვრულ გეოგრაფიულ რეგიონში.

საქართველოში კლასტერები ჯერჯერობით არ არის შექმნილი. ჩვენი აზრით, საქართველოს მსხვილ ქალაქებში – თბილისში, ბათუმსა და ქუთაისში – უკვე არსებობს სამშენებლო კლასტერების შექმნის ყველა პირობა, ხოლო კახეთის რეგიონი ფაქტიურად მზადაა მევენახეობა-მეღვინეობის კლასტერის ჩამოსაყალიბებლად. მათი დაკანონება და ერთი მმართველობის და კონტროლის ქვეშ მოქცევა საქართველოს მთავრობის ნებით უნდა მოხდეს.

ბამოყენებული ლიტერატურა

1. ბარათაშვილი ე., ფარესაშვილი ნ., აბრალავა თ., 2012, ბიზნესის მართვის კლასტერული პოლიტიკა, თბ.
2. Портер М., 2003, Конкуренция, М.
3. Ларионова Н., 2007, Кластерный подход в управлении конкурентоспособности региона, Экономический

вестник Ростовского университета, №1, часть 2.

4. სეფაშვილი ე., 2008, ქვეყნის კონკურენტუნარიანობა და კლასტერული განვითარების სტრატეგია, თსუ შრომების კრებული, ტ. I.
5. მესხია ი., გველესიანი ე., 2010, რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა, თბ.

CLUSTER – A NEW PHENOMENON IN ECONOMICS

TENGIZ TSAGAREISHVILI
PhD of GTU

Summary

The term cluster origins form English. It is translated as a group. Although the term and the structure formed by it is a new in economics but in other sciences it has long been used. For instance the astrologists call the cluster group of stars, group of galaxies, musicians - polyphony in singing, chemists - the class of chemical compounds, while linguists – the group of relative languages etc.

Therefore the clusters are the groups, the unity of some elements. However, this should not be understood that any element can be used to create clusters. The elements should be linked to each other by age, need each other, and exist in one area.

Modern scientists raise the issue of clusters to replace the branch. They argue that since the branch is the unity of homogenous enterprises and cluster unity of technologically related enterprises, thus there is no confrontation in clusters, on the contrary, they are interested in the final results and maximally support each other's work. As state the scientists: "Development of technologies, logistics and vehicles caused that the information transfer